

Δ.ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Ἠθικὴ ἀρετὴ καὶ μεσότης

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 6.4-8, 1106a26-b7

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ
καὶ διαιρετῷ
ἔστι λαβεῖν
τὸ μὲν πλεῖον

τὸ δ' ἔλαττον

τὸ δ' ἴσον,
καὶ ταῦτα
ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα
ἢ πρὸς ἡμᾶς [...].
Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον
τὸ ἴσον ἀπέχον

ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων,
ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν,
πρὸς ἡμᾶς δὲ
ὁ μήτε πλεονάζει
μήτε ἐλλείπει·
τοῦτο δ' οὐχ ἔν,
οὐδὲ ταῦτόν πᾶσιν.

Οἶον
εἰ τὰ δέκα πολλὰ
τὰ δὲ δύο ὀλίγα,
μέσα κατὰ τὸ πρᾶγμα
λαμβάνουσι τὰ ἕξι·
ὑπερέχει τε γάρ
καὶ ὑπερέχεται
ἴσῳ·

τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ
κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν.

Σε καθεὶ λοιπὸν που παρουσιάζει συνοχή
καὶ μπορεῖ νὰ διαιρεθεῖ
μποροῦμε νὰ πάρουμε
ἀπὸ τὴ μιὰ ἓνα κομμάτι μεγαλύτερο
(ἀπὸ τὸ ἄλλο),
ἀπὸ τὴν ἄλλη ἓνα κομμάτι μικρότερο
(ἀπὸ τὸ ἄλλο)

ἢ ἓνα κομμάτι ἴσο (με τὸ ἄλλο),
καὶ ὅλα αὐτὰ
εἴτε σε σχέση με τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα
εἴτε σε σχέση με ἐμᾶς...

Καὶ λέω «μέσον σε σχέση με τὸ πρᾶγμα»
αὐτὸ που ἀπέχει ἐξίσου
ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα,
που εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο γιὰ ὅλους·
καὶ λέω «μέσον σε σχέση πρὸς ἐμᾶς»
αὐτὸ που δὲν εἶναι οὔτε πάρα πολὺ
οὔτε πολὺ λίγο·
καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε ἓνα
οὔτε τὸ ἴδιο γιὰ ὅλους.

Γιὰ παράδειγμα,
αν τὰ δέκα εἶναι πολλὰ
καὶ τὰ δύο λίγα,
μέσον σε σχέση με τὸ πρᾶγμα
θεωροῦν τὸ ἕξι·
γιατὶ αὐτὸ καὶ ὑπερέχει
καὶ ὑπερέχεται
κατὰ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ μονάδων·
καὶ αὐτό, βέβαια, εἶναι τὸ μέσον
σύμφωνα με τὶς διδασκαλίες τῆς
ἀριθμητικῆς.

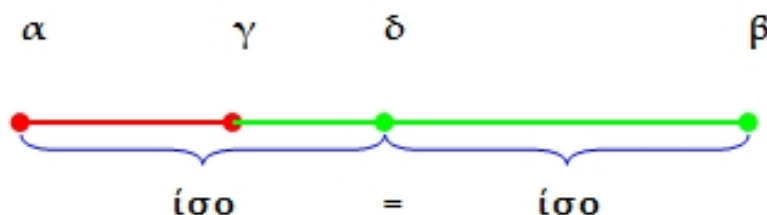
Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς
 οὐχ οὕτω ληπτέον·
 γὰρ εἴ τῳ
 δέκα μυαῖ φαγεῖν πολὺ
 δύο δὲ ὀλίγον,
 ὁ ἀλείπτῃς οὐ προστάζει ἕξ μυᾶς·
 ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο
 πολὺ
 τῷ ληφομένῳ
 ἢ ὀλίγον·
 Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον,

τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων
 πολὺ.
 Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου
 καὶ πάλης.
 Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων
 φεύγει τὴν ὑπερβολὴν μὲν
 καὶ τὴν ἔλλειψιν,
 τὸ δὲ μέσον ζητεῖ
 καὶ τοῦθ' αἰρεῖται,

μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος
 ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Το μέσον όμως σε σχέση με εμάς
 δεν πρέπει να το ορίσουμε έτσι·
 γιατί, αν για κάποιον
 είναι πολύ το να φάει δέκα «μερίδες»
 και λίγο το να φάει δύο,
 ο προπονητής δε θα ορίσει ἕξι «μερίδες»·
 γιατί και αυτή η ποσότητα ίσως είναι πολλή
 γι' αυτόν που θα τη φάει
 ή λίγη·
 για έναν Μίλωνα δηλαδή είναι λίγη,
 για έναν όμως που αρχίζει τη γύμναση
 πολλή.
 Το ίδιο ισχύει και στο τρέξιμο
 και στην πάλη.
 Έτσι λοιπόν κάθε ειδικός
 αποφεύγει την υπερβολή
 και την ἔλλειψη
 και ψάχνει να βρει το μέσον
 και αυτό προτιμά (τελικά),
 όχι το μέσον σε σχέση προς το πράγμα
 ἀλλὰ σε σχέση με εμάς.

Αν, λοιπόν, πάρουμε ένα μέγεθος **αβ** που μπορεί να διαιρείται επ' άπειρον, μπορούμε, όπως διδάσκει ο Αριστοτέλης, να χωρίσουμε ένα κομμάτι **γβ**, ένα κομμάτι **αγ** και ένα κομμάτι **αδ**. Το **γβ** είναι κομμάτι μεγαλύτερο από το **αγ** («τὸ μὲν πλεῖον»), το **αγ** είναι μικρότερο από το **γβ** («τὸ δ' ἔλαττον») και το **αδ** είναι ένα κομμάτι ίσο με το **δβ** («τὸ δ' ἴσον»). **Μέσον**, λοιπόν, δεν είναι ούτε το μεγαλύτερο ούτε το μικρότερο κομμάτι, ἀλλὰ το σημείο που χωρίζει δύο ίσα μέρη. Σχηματικά το μέσον μπορεί να αποδοθεῖ ως εξής:

συνεχεῖ, ἀπέχον, ὑπερέχει, ὑπερέχεται<ἔχω: ἀκάθεκτος, ἀλληλουχία, ἀνακωχή, ἀνεκτικός, ἀνέχεια, ἀνοχή, ἀσχετος, διπλωματούχος, ἔξη, ἐξής, ἐξοχή, ἐποχή, εὐεξία, εὐωχία, ἐχεμύθεια, ζαχαρούχος, κατοχή, καχεκτικός, καχεξία, κληρουχία, οχυρός, οχύρωση, παροχή, περιέκτης, περιεκτικός, προεξοχή, προνομιούχος, προσεκτικός, πτυχιούχος, σοκολατούχος, συμβασιούχος, συνέχεια, συνοχή, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετικός, σχήμα, σχολείο, τροπαιούχος.

λαβεῖν, λαμβάνουσι, ληπτέον, ληφομένω<λαμβάνω: ἀκατάληπτος, ἀμεροληψία, ἀνεπανάληπτος, ἀνεπίληπτος, ἀντιλαβή, ἀντίληψη, ἀπολαβή, ἀσύλληπτος, δικολάβος, εικονολήπτης, ἐπανάληψη, ἐπιληψία, ἐργολάβος, εὐληπτος, εὐυπόληπτος, ηχολήπτης, ηχοληψία, θρησκόληπτος, θρησκοληψία, καταληπτός, κατάρληψη, λαβή, λαβίδα, λάφυρο, λήμμα, λήψη, μεροληψία, μετάληψη, παρалаβή, παραλήπτης, περίληψη, προκατάρληψη, πρόσληψη, συλλαβή, σύλληψη, υπόληψη, χειρολαβή.

πλεῖον, πλεονάζει<ό, ἡ πλέων/πλείων, τὸ πλεον/πλεῖον: πλειοδοσία, πλειοδότης, πλειονότητα, πλειοψηφία, πλεον, πλεονασμός, πλεονέκτημα, πλεονεξία.

ἐλλείπει, ἔλλειψιν<λείπω: διάλειμμα, διάλειψη, ἐγκατάλειψη, ἐκλειψη, ἔλλειμμα, ἐλλειμματικός, ἐλλειπτικός, ἐλλειψη, ἐλλιπής, κατάλοιπο, λειψανδρία, λείψανο, λειψός, λειψυδρία, λιποβαρής, λιποθυμία, λίπος, λιπόσαρκος, λιποτάκτης, λιποταξία, λιπόψυχος, λοιπόν, λοιπός, παράλειψη, υπόλειμμα, υπόλοιπος.

φαγεῖν<ἔφαγον<τρώγω (θ. τρώγ-, ἐδ-, ἐδε-, ἐδεσ-, ἐσθ-, ἐσθι-, φαγ-): ἐδεσμα, ἐδωδιμοπωλείο, ἐδωδιμος, παμφάγος, φαγητό, φαγώσιμο.

ἀλείπτης<ἀλείφω: ἄλειμμα, ἀλοιφή, ἀπαλοιφή, ἐξάλειψη, ἐπάλειψη, πασάλειμμα.

προστάξει <πρὸς + τάττ(σσ)ω (θ. ταγ-ῶ>τάττω / τάσσω): ἀνακατάταξη, ἀνάταξη, ἀνυπότακτος, ἀπότακτος, ἀρχισυντάκτης, ἀσύντακτος, ἄτακτος, ἀταξία, διαταγή, διάταγμα, ἐνταξη, ἐπιταγή, ἐπιτακτικός, ἐπίταξη, μετάταξη, νομοταγής, παράταξη, προσταγή, πρόσταγμα, προστακτική, πρόταξη, συνταγή, σύνταγμα, συνταγματικός, συντάκτης, συντακτικό, σύνταξη, τάγμα, ταγματάρχης, ταγός, τακτικός, τακτός, τάξη, ταξίδι, τάξιμο, υποταγή.

ἀρχομένω<ἄρχομαι: ἀναρχικός, ἀναρχος, ἀρχαίος, ἀρχή, ἀρχικός, ἄρχων, γυμνασίαρχος, ἐναρξή, ἐπαρχος, ναυαρχίδα, ναύαρχος, ταξίαρχος, υπαρκτός, ὑπαρχος.

ἐπιστήμων<ἐπίσταμαι: επιστήμη, επιστημολογία, επιστήμονας, επιστημονικός, επιστημονισμός, επιστημοσύνη, επιστητό.

ὑπερβολήν<ὑπέρ + βάλλω: αμφιβολία, αναβλητικός, αναβολή, απόβλητος, βαλλιστικός, βαλτός, βεληνειές, βελόνα, βέλος, βλήμα, βολή, βολίδα, βόλος, διαβλητός, ἐμβλημα, ἐμβολο, επιβλητικός, ευμετάβολος, κεραυνοβόλος, λιθοβολισμός, παράβολο, περιβάλλον, πρόβλημα, πυροβολισμός, συμβολή, σύμβολο, σφαιροβολία, υπερβολή, υποβλητικός.

φεύγει < φεύγω (θ. φευγ-, φϋγ-): αναπόφευκτος, άφευκτος, καταφύγιο, πρόσφυγας, προσφυγικός, φυγάς, φυγή, φυγόδικος, φυγόκεντρος, φυγόπονος, φυγόστρατος.

ζητεῖ<ζητέω-ῶ: αζήτητος, αναζήτηση, ζήτημα, ζήτηση, ζητητής, συζητήσιμος, συζητητής.

αἵρεῖται<αἵρέομαι-οὔμαι (ρ. Φαρ- + j >Φαίρ-, >αίρ-, >αἵρέ-ω, ρ. Φελ-, Φαλ-): αἵρεση, αιρετικός, αιρετός, αναιρετικός, αρχαιρεσίες, αυθαίρετος, αφαίρεση, αφηρημάδα, διαιρετέος, διαιρέτης, εξαιρετικός, εξαίρετος, καθαίρεση, προαιρετικός, υπεξαίρεση.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Πολυσύνδετα σχήματα:

- «τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς»: χρησιμοποιούνται στην προσπάθεια του Αριστοτέλη να προσδιορίσει την έννοια της μεσότητας και να διακρίνει τα δύο διαφορετικά κριτήρια προσδιορισμού της.
- «μῆτε πλεονάζει μῆτε ἐλλείπει»: τονίζονται τα χαρακτηριστικά του υποκειμενικού μέσου.

Αντιθέσεις:

- «Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον ..., πρὸς ἡμᾶς δὲ ...»: τονίζονται τα αντίθετα χαρακτηριστικά του αντικειμενικού και υποκειμενικού μέσου.
- «πλεονάζει ≠ ἐλλείπει», «πολλὰ≠ὀλίγα», «πολύ≠ὀλίγον»: τονίζονται οι αντιθετικές έννοιες της υπερβολής και της ἐλλείψεως, των δύο άκρων ανάμεσα στα οποία βρίσκεται η μεσότητα.
- «ὑπερβολήν - ἐλλειψιν≠μέσον», «φεύγει≠ζητεῖ, αἵρεῖται»: αντιπαράκειται η μεσότητα με την υπερβολή και την ἐλλείψη, οι οποίες αποτελούν τα δύο άκρα της και πρέπει να αποφεύγονται, γιατί μας απομακρύνουν από την ηθική αρετή. Αντίθετα, μόνο αν επιδιώκουμε τη μεσότητα μπορούμε να κατακτήσουμε την αρετή.